

[https://doi.org/10.32405/2522-9931-2021-18\(47\)-49-64](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2021-18(47)-49-64)

УДК 316.4

Камбур Андрій Васильович,

кандидат соціологічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича.
Чернівці, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-3751-7228>
a.kambur@chnu.edu.ua

ОСОБИСТІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ РЕСОЦІАЛІЗАЦІЇ МІГРАНТІВ

Анотація. У статті автор визначив висвітлення індивідуальних особливостей процесу ресоціалізації особистості, яка бере участь в міграційних процесах. Наголошується, що соціокультурна адаптація фактично трансформується в ресоціалізацію і здатна привести до засвоєння нових атрибутів культури, нових соціальних ролей і поведінкового репертуару, а умовою успішної ресоціалізації є наявність соціальної бази, що опосередкована для індивіда значимими іншими, та інтенсивна взаємодія з персоналом соціалізації. Наголошується на тому, що сьогодні багато українців відчувають ідентифікаційну кризу, яка пов'язана з потребою ресоціалізації. Нова соціальна реальність вимагає радикально по-новому розставити акценти, «переписати біографію» і розвинути такі індивідуальні якості, як автономність по відношенню до соціальних інститутів, толерантність до інших форм та стилів життя, здатність обирати та орієнтуватися у великому потоці інформації. У статті показано, що ресоціалізацію можна розглядати як один із найскладніших соціальних процесів, спрямований на подолання десоціалізації особистості, тобто відновлення особою якостей, необхідних для нормальної життєдіяльності в суспільстві, засвоєння нових цінностей, соціальних ролей і навичок замість втрачених, деформованих або несформованих, переорієнтація соціального спрямування розвитку особистості шляхом включення її у нові, позитивно орієнтовані міжособистісні стосунки й види діяльності. Найактуальнішою з проблем сучасної теорії міграції визнана складність соціальної адаптації мігрантів, оскільки вони стикаються з необхідністю ресоціалізації в новому соціальному контексті. Вирішення зазначених завдань з ресоціалізації особистості мігранта вимагає наявності соціальної бази. Ця база має бути опосередкована для індивіда значимими іншими та

інтенсивною взаємодією з персоналом соціалізації. Слід наголосити, що ресоціалізація не передбачає узгодженості з минулим, вона його перетлумачує, щоб відповідало сьогоденню. Отже суспільство, піклуючись про вирівнювання можливостей індивідів у їхній соціальній адаптації, змушене буде організовувати ресоціалізаційну діяльність різних інститутів ресоціалізації і забезпечувати їх відповідними кадрами та матеріальною базою.

Ключові слова: ресоціалізація особистості; соціалізація; соціокультурна адаптація; міграція; криза; реструктуризований простір; аномія.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Із розвитком міжнародних процесів глобалізації, зростання ролі транснаціональних корпорацій, розширенням міжнародної інвестиційної діяльності істотно активізувалися процеси міграції. Це є серйозною проблемою, що може перерости для ряду країн у національну катастрофу. Саме для нашої країни це явище становить особливий інтерес. Міжнародна і внутрішньодержавна міграція створює численні проблемні ситуації в сучасному суспільстві на всіх рівнях. Вона посилює соціальну нестабільність і активізує діяльність різних акторів у боротьбі з нею. Найактуальнішою з проблем сучасної теорії міграції визнана складність соціальної адаптації мігрантів, оскільки вони стикаються з необхідністю ресоціалізації в новому соціальному контексті. Ця складність виникає незалежно від масштабів міграційних процесів (міжнародних або внутрішньодержавних). Також слід зазначити, що в сучасному українському суспільстві цій проблемі надає актуальності збройний конфлікт на Донбасі, який ініціював масовий відтік мігрантів з цієї зони [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українські та російські науковці стали активно використовувати поняття «ресоціалізація» у 1960-і роки в період активного розвитку соціальних наук, насамперед соціології. Наразі ж увагу вітчизняних дослідників до проблем соціокультурної ресоціалізації особистості привернула передусім трансформація соціальних відносин в Україні. Сутність зазначених процесів досліджують А. Бодалев, І. Кон, Д. Леонтьєв, Ю. Орлов, Е. Орлова, В. Петровський, А. Реан, Ю. Резник, В. Чудновський та ін.

Особливості міграційних процесів розглядають переважно в аспекті психологічної адаптації мігрантів до нового культурного середовища, розуміючи адаптацію як процес модифікації психологічних характеристик людини, що проявляється у зміні ціннісних орієнтацій, рольової поведінки, соціальних настанов тощо. У рамках такого підходу досліджуються деякі

аспекти психологічної готовності до міжкультурної взаємодії, описуються наслідки переміщення для групової та індивідуальної ідентичності, стратегії акультурації мігрантів, психологічні особливості мігрантів, специфіка та основні напрями психотерапевтичної роботи з ними.

Дослідження українських та російських науковців, у яких розглядаються психологічні наслідки трансформації способу життя, пов'язані з міграцією, здебільшого також присвячені питанням акультурації, проблемам соціокультурного шоку та його подолання. Фахівці в галузі психології міграції спираються у своїх розробках на соціокультурний підхід (В. Гриценко, Н. Лебедева, Л. Орбан-Лембрик, В. Павленко, Г. Солдатова, Т. Стефаненко, Л. Шайгерова, О. Шлягіна та ін.). Проте цих розробок уже недостатньо [2].

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Метою статті є висвітлення індивідуальних особливостей процесу ресоціалізації мігранта та їх впливу на особистість.

Завдання статті полягають у наступному:

1. Розкрити специфічні причини, що породжують потребу в ресоціалізації особистості мігранта;
2. Окреслити шляхи подолання адаптивних бар'єрів, які б сприяли повноцінній ресоціалізації особистості.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

У контексті соціальної та культурної антропології інтерпретація терміна «ресоціалізація» наближається за змістом до терміну «адаптація». Ресоціалізація розглядається як процес засвоєння нового соціокультурного середовища, який передбачає інтеграцію в систему суспільних відносин, задоволеність суб'єкта своїм матеріальним становищем, почуттям емоційного комфорту. При цьому підкреслюється тривалість цього процесу і його стадійність: від етапу ціннісного конфлікту через «культурний шок» до відновлення і налагодження контактів у новому соціокультурному середовищі і повернення в стан емоційного комфорту. У соціо-гуманітарних дослідженнях ресоціалізація постає у вигляді корекції дорослого процесу соціалізації, що відхиляється від норми. Етап відлучення від старих цінностей, норм, ролей та правил поведінки називають десоціалізацією. Наступним етапом є навчання новим цінностям, нормам, ролям та правилам поведінки, що замінять старі, він зветься етапом ресоціалізації.

З позицій теорії ідентичності Н. Смелзера [3, с. 112], ресоціалізація передбачає набуття нової соціальної ідентичності або закріплення

досягнутої раніше в нових соціальних умовах реконструйованої реальності. Таким чином, суспільство, дбаючи про вирівнювання можливостей індивідів в їхній соціальній адаптації, організовує ресоціалізаційну діяльність різних інститутів ресоціалізації, що володіють для цього відповідними кадрами та матеріальною базою.

За Е. Гіденсом, ресоціалізація – вид особистісної зміни, за якої зрілий індивід переймає тип поведінки, відмінний від прийнятого ним раніше [4, с. 290]. Вважаємо, що корисним буде звернути Вашу увагу на акценти, розставлені соціологічною інтерпретацією змісту поняття «ресоціалізація». Вони вказують передусім на параметри масової соціальної мобільності. Таким чином, соціологічний аналіз, що володіє великою евристичністю, орієнтує дослідників на виявлення широкої типології соціальних явищ і процесів. Ресоціалізація потрібна при істотній зміні соціальної позиції в результаті зміни професії, підвищення або пониження в посаді, різкого зниження матеріального достатку, зміни соціального статусу (наприклад, еміграція).

До прикладу, за кордоном досить поширена така своєрідна форма ресоціалізації як психотерапія. Вона здійснюється в групових або індивідуальних формах, за її допомогою особистість отримує підтримку в уточненні свого соціального і культурного статусу. Дослідники відзначають, що в стабільних суспільствах потребу в ресоціалізації відчувають лише окремі соціальні групи чи особистості, але в умовах соціальних реформ і модернізацій потреба формування нових систем і цінностей набуває масового характеру.

А. Шевченко, основними складовими масового процесу ресоціалізації вважає наступні:

- 1) відновлення індивідуальної та групової ідентичності;
- 2) пошук нової ідеології;
- 3) відновлення зруйнованої нормативно-ціннісної системи;
- 4) визначення культурного статусу;
- 5) адаптація до нових соціально-економічних і соціально-культурних умов.

Завершенням цього процесу, на думку А. Шевченко, повинна стати адаптація індивідів до аномічного стану суспільства і тим самим – його подолання і перехід до нового стабільного стану. Автор наголошує: «що процес ресоціалізації має свою специфіку, яка визначається конкретними особливостями культурно-історичного розвитку країни» [5, с.93].

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

У процесі дослідження використовувалися методологічні засади системного підходу у психології. Системні описи є засобом вирішення

багатьох теоретичних та прикладних завдань психологічної науки. Зокрема, системний підхід надав можливість інтеграції та систематизації психологічних знань та дозволив визначити прогалини у знаннях про об'єкт нашого дослідження, виявити їхню неповноту, сформулювати завдання наукових досліджень.

Міграція досліджується як система, що має специфічні соціально-психологічні особливості. Системотворчим елементом постає криза соціальної та особистісної ідентичності людини у нестабільному середовищі, тому аналізуються цілісність і взаємозв'язки компонентів системи у процесі функціонування та розвитку, структура й динаміка соціальної ідентичності людини, яка планує та реалізує міграцію.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

Сьогодні особливої актуальності набуває відсутність достатньої та однозначної інформації щодо масштабів і регіональних особливостей еміграції українців за кордон та кількісних потоків міграційного капіталу, розміри яких становлять вагому частку соціального та інвестиційного фінансового ресурсу країни.

До прикладу, за січень-лютий 2019 року оформлено та видано 598 274 паспорта громадянина України для виїзду за кордон. Український паспорт зайняв 40 місце у рейтингу паспортів Henley Passport Index, піднявшись з 2018 року на одну сходинку. Серед країн Східного партнерства в українського паспорта найвищий індекс привабливості.

Згідно опублікованого моніторингу міграційної ситуації та змін у сфері управління міграцією та кордонами, розширення переліку країн з розвиненими економіками, які громадяни України можуть відвідувати без візи, дозволяють оцінити рівень еміграційного ризику як такий, що насторожує [6].

Дані країн призначення свідчать, що чисельність українців, які проживають там на постійній основі, стабільно зростає. Так, за даними Євростату, чисельність громадян України, які отримали на території ЄС статус довготривалого мігранта, що забезпечує всю повноту прав постійного мешканця і надається після п'яти років легального проживання, стабільно зростає. Протягом останніх 10 років вона збільшилася майже вдесятеро. І це без урахування мігрантів, які вже встигли набути громадянство країн перебування.

У лютому 2019 року 276 610 іммігрантів перебували на обліку в Україні, що складає 0,66% населення України. Із них найбільша кількість – громадяни Росії (151 952), Молдови (18837), Азербайджану (12660), Вірменії (11950), Грузії (10 608) та Білорусі (8 877), а також 5 034 особи без громадянства. У січні-

лютому 2019 року в Україні оформлено 10 691 посвідку на тимчасове проживання та продовжено 581 посвідку на тимчасове проживання.

Наведені дані є наближеними до реальних оскільки неможливим є точний підрахунок за умов воєнних дій та проведення ООС. Основною причиною що стимулювала високу інтенсивність міграційного руху населення в Україні стали анексія Криму, воєнні дії на Донбасі, тероризм і посягання на територіальну цілісність та суверенітет країни. При цьому в останні десятиліття Україна була ареною активних еміграційних процесів. За оцінкою Світового банку країна входить до п'ятірки найбільших постачальників емігрантів у світі, поступаючись лише Мексиці, Індії, Китаю та Росії. З кожним роком даний показник зростає, що збільшує чисельність українців, які працюють за кордоном тимчасово та на постійній основі, використовуючи свої знання та навички на благо інших країн [7].

Сьогодні ми чуємо новини про те, що тисячі мігрантів намагаються потрапити з території Білорусі до Польщі. Цю тему обговорюють політики та дипломати в Брюсселі. Хоча міграційна криза, в організації якої Захід звинувачує Олександра Лукашенка, почалася у червні, у Євросоюзі поки не змогли знайти способів вирішити її. DW пояснює, які інструменти має у своєму розпорядженні ЄС та чи може щось зробити НАТО.

Готовність громадян України до трудової міграції за кордон розглядається як складова частина міграційних настроїв, вимірюється як за допомогою кількісних, так і за допомогою якісних методів і назагал оцінюється дослідниками як висока [8].

Щодо незаконної зовнішньої трудової міграції, то вона з України є набагато більшою ніж можна собі уявити. Зарубіжним роботодавцям вигідно мати справу з нелегальними трудовими мігрантами, бо особи, які прибули в країну з метою заробітку на незаконних підставах, не мають юридичного та соціального захисту. Більше того, вони змушені погоджуватись на будь-яку роботу – сезонну, важку і небезпечну, тарифні ставки, що встановлюються їм значно нижчі, ніж громадянам своєї країни. Зовнішні трудові мігранти з України в багатьох країнах вимушені працювати продовжений робочий день та за шкідливих умов праці, мають обмежений або зовсім не мають доступу до медичної допомоги і соціального захисту, незахищені від низької оплати праці, професійних травм, хвороб [9].

На думку І. Маркова, потенціал готовності трудових мігрантів з України зростає завдяки низці чинників інституційно-правового характеру. Це і лібералізація міграційного режиму, і поступове покращення ситуації із правовою захищеністю громадян України, і збільшення частки українців, що працюють легально у країнах ЄС. І. Марков вважає, що

«українське суспільство виявляє дуже великий потенціал міграційної готовності в усіх сферах, особливо серед молоді» [10].

На жаль, переважна більшість трудових мігрантів з України приймає недостатньо мотивовані рішення щодо праці за кордоном і, намагаючись уникнути ризиків, наражається на нові ризики. Завдяки особливостям організаційної культури трудові мігранти з України ризикують опинитися у другому або третьому секторі світового ринку праці. Це створює загрози втрати вагомій частини компонентів компетентності та ініціативності, впевненості в собі, здатності приймати самостійні рішення, шукати та використовувати зворотний зв'язок із оточенням у країнах перебування. Праця трудових мігрантів у другому або у третьому секторі небезпечна втратою життєвої стратегії на самореалізацію. Соціальні ризики міжнародних трудових мігрантів проявляються через недооцінку шкоди та переоцінку власних шансів на успіх у приймаючих країнах та створюють соціальні загрози на мікросоціальному і макросоціальному рівнях [11, с. 156].

Орієнтація певної частки трудових мігрантів з України на незначні ризики та повільний зворотний зв'язок із замовником (працедавцем) зменшує їхні шанси на самореалізацію та спрямовує вибір життєвої стратегії на пристосування та адаптацію. Але це не зменшує потребу міжкультурної комунікації у країнах перебування. Навпаки, поширеність зайнятості трудових мігрантів з України у сфері обслуговування та сервісу вимагає знання та навичок толерантної поведінки в умовах іншокультурних норм. Налагодження плідної співпраці трудових мігрантів неможливе поза взаємоповагою, визнанням відмінностей між рідною та іноземною культурами. Це можливо тільки завдяки певному рівню міжкультурної компетентності.

Кризові періоди в історії людства стаються досить часто і будь яка особистість може потрапити в ситуацію зміни власного соціального статусу, до прикладу втратити роботу. Тоді в неї виникає потреба в адаптації до нових видів трудової діяльності, до життя в новій країні, до навчання в новому закладі, стосунків та спілкування, нових норм та культурних цінностей, які слід засвоїти замість старих, уже не актуальних. Тобто, відбувається процес ресоціалізації.

Ресоціалізація здійснюється як процес засвоєння індивідом соціальних норм та культурних цінностей, які не були засвоєні, або недостатньо засвоєні раніше, або ж радикально відрізняються від засвоєних ним раніше. Цьому процесу передують руйнування раніше прийнятих цінностей і моделей поведінки особистості. За Е. Гідденсом, ресоціалізація – це вид особистісної зміни, за якої зрілий індивід вибирає тип поведінки, відмінний від прийнятого раніше. За П. Бергером та Т. Лукманом, крайнім випадком ресоціалізації є таке

перетворення індивіда, коли він «переключається» з одного світу на інший (еміграція, набуття нового віросповідання, висхідна вертикальна мобільність, тривалість госпіталізації тощо), тоді процеси ресоціалізації за змістом стають схожі на первинну соціалізацію, так як дозволяють з урахування нових диспозицій розглядати існуючу реальність.

Ресоціалізація для мігрантів є однією з форм соціалізації в новому суспільстві. У результаті міграції відбувається не лише зміна місця проживання, а й розрив зі «своїм» соціумом та входження до «чужого». Доросла людина-мігрант, яка опинилася в чужому середовищі, засвоює елементарні речі, знайомі місцевим з дитинства.

Перед мігрантом стоять дві основні проблеми. Перша – їм необхідно вирішити, чи є їхня власна культура цінністю для них самих, чи потрібно її зберігати, і друга – бажання групового контакту та рішення щодо того, чи варто прагнути взаємин з місцевим населенням чи необхідно мінімізувати контакти з ним. Саме ці рішення визначають тривалість та успішність чи неуспішність процесу ресоціалізації мігрантів. Зазвичай це залежить не тільки від мігранта, а й від нового суспільства.

Особливо гостро проблеми ресоціалізації проявляються у тих мігрантів, які відрізняються за національною чи релігійною ознакою від місцевого населення. Зазвичай, мігранти та місцеве населення розподілені за різними сферами праці. Цей фактор сприяє зростанню дистанції між ними та корінним населенням, перетворенню мігрантів на стійкий об'єкт негативних соціальних установок, формуванню закритої громади, що дозволяє зберігати свої норми, правила та цінності, засвоєні в процесі соціалізації. В цих умовах процес ресоціалізації ускладнюється, він носить поверхневий характер, а іноді й не відбувається зовсім.

На процес ресоціалізації мігрантів впливає і ідентифікація самої особистості, те як вона визначає себе в цьому «чужому» соціумі і якій моделі поведінки віддає перевагу. Дж. Беррі, у своїй концепції зазначав, що існують такі моделі стратегії акультурації: асиміляція (процес включення мігрантів у нове суспільство, із запозиченням моделей поведінки, цінностей, установок і відмовою від власної етнічної ідентичності. Мігрант застосовує нові норми, правила, мову й у повсякденному житті); сепарація (підтримання своєї ідентичності, уникаючи контактів із представниками суспільства-реципієнта. Для мігранта це означає прагнення використовувати свої норми, правила, мову навіть в інститутах суспільства-реципієнта); сегрегація (домінуюча група не приймає етнічну культуру мігрантів, при цьому нав'язує власну ідентичність меншості); інтеграція (прийняття мігранта домінуючою групою при збереженні власної етнічної ідентичності, його взаємодія з іншими членами

суспільства). Існує ще одна модель, що є протилежністю інтеграції, – маргіналізація, за якої мігрант не прагне ні збереження власної ідентичності, ні розвитку відносин з домінуючою нацією.

Проте А. Шевченко вважає, «що маргіналізація для мігрантів досить рідкісне явище, найчастіше присутня модель сепарації мігрантів, а асиміляційна модель часто стає неможливою через те, що в багатьох країнах вже склалися значні за чисельністю та силою субкультурні спільноти, побудовані за етнокультурним, мовним чи расовим принципом. Крім того, досвід показує, що при серйозних етнокультурних відмінностях між країною первинної соціалізації і країною, куди прибуває мігрант, люди не можуть швидко прийняти базові цінності нової батьківщини» [5, с. 168].

До основних проблем, що утруднюють процес ресоціалізації мігрантів, можна зарахувати наступні: – мовний бар'єр: зазвичай, мігранти або дуже слабо володіють державною мовою, або зовсім не володіють. Тому процес ресоціалізації починається з вивчення нової мови.

На думку І. Маркова, «оскільки мігрант вже володіє своєю рідною мовою, яку він вивчив з дитинства, то йому доводиться проходити процес перенавчання нової мови. У цьому випадку процес навчання мови та процес перенавчання нової мови відрізняється так само, як процес соціалізації відрізняється від процесу ресоціалізації. Відмінності явні та суттєві, оскільки в процесі ресоціалізації людина використовує вже наявні у неї способи артикуляції звуків, розуміння сенсу та змісту сутнісних особливостей предметів, побудови формально-логічних зв'язків. Тобто у процесі ресоціалізації в людини є цілий арсенал вже сформованих навичок, умінь, підходів до засвоєння нового матеріалу за аналогією з колишнім» [10].

Під час вивчення міграційних процесів дослідники багато уваги приділяють тривалості міжкультурної адаптації та проявам культурного шоку. Звертаючи увагу на безліч чинників вони поділяють їх на індивідуальні та групові.

До *індивідуальних* чинників зараховують: *Соціально-демографічні особливості*. До прикладу найважче адаптуються люди похилого віку, які не бачать необхідності обов'язково засвоювати чужу культуру і мову, якщо до цього в них немає внутрішньої потреби. Також, на успішність процесу адаптації впливає рівень освіти: що він вищий, тим менше проявляються симптоми культурного шоку. Загалом вважається, що краще адаптуються молоді, високоінтелектуальні й високоосвічені люди.

Особистісні характеристики, а саме:

- когнітивна складність. Когнітивно проста особистість впевнено поділяє людей на «своїх» і «чужих». Натомість когнітивно складна особистість сприймає світ в усьому його розмаїтті;
- тенденція використовувати при категоризації більш великі категорії. Індивіди, які укрупнюють категорії, поєднують досвід, отриманий ними в новій культурі, з досвідом, набутим на батьківщині;
- низькі оцінки за тестом авторитаризму. Вважається, що авторитарні, ригідні, нетолерантні індивіди не так ефективно засвоюють нові соціальні норми, цінності та мову [2, с. 176].

Ми маємо розуміти, що неможливо виокремити універсальний набір особистісних характеристик, які б сприяли адаптації в будь-якій країні й культурі. Втім найбільш придатною буде людина з наступним набором якостей: професійна компетентність, висока самооцінка, комунікативність, екстраверсія, перевага загальнолюдських цінностей, відкритість до різних поглядів, зацікавленість навколишніми людьми, схильність до співробітництва.

Життєвий досвід індивіда. Пристосуванню мігрантів сприяє наявність доконтрактного досвіду – знайомства з історією, культурою, умовами життя в певній країні.

Натомість до *групових* чинників зараховують характеристики взаємодіючих культур:

1. Міра схожості або відмінності між культурами (культурна дистанція). Чим більше схожості між культурами тим менш травматичним буде процес пристосування.

2. Особливості культури, до якої належать мігранти. Вважається, що менш успішно адаптуються представники традиційних культур, де сильною є влада традицій, а поведінка – регламентована.

3. Особливості культури країни перебування. Тут йдеться про бажання чи небажання країни асимілювати мігрантів [2, с. 178].

Соціокультурна адаптація фактично трансформується в ресоціалізацію і здатна привести до засвоєння нових атрибутів культури, нових соціальних ролей і поведінкового репертуару.

Умовою успішної ресоціалізації є наявність соціальної бази, що опосередкована для індивіда значимими іншими, та інтенсивна взаємодія з персоналом соціалізації. Вторинна соціалізація може бути наближеною до ресоціалізації, але завжди відрізняється від неї тим, що будується на базі первинних інтерналізацій. В ній реальне інтерпретується в послідовній взаємодії з минулим. Ресоціалізація ж не передбачає узгодженості з минулим, яке перетлумачується, щоб відповідати теперішній реальності. Основою для ресоціалізації є теперішнє, тоді як для вторинної соціалізації – минуле.

Ресоціалізація передбачає набуття нової соціальної ідентичності або закріплення досягнутої раніше в нових соціальних умовах зміненої реальності. Органічне суспільство, піклуючись про вирівнювання можливостей індивідів у їх соціальній адаптації, організовує ресоціалізаційну діяльність різних інститутів ресоціалізації, які забезпечені для цього відповідними кадрами та матеріальною базою [12, с. 211].

На жаль, процес соціальної адаптації має свої межі. До прикладу А. Тоффлер у книзі «Футурошок» пише про межі пристосування, про те, що стається з людьми, які відчули потрясіння від змін, а також запевняє, що людині необхідно навчитися швидко контролювати темпи змін як в особистому, так і в суспільному житті в цілому, «інакше більшість з нас втратить здатність пристосовуватися» [13, с. 167].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

У процесі адаптації людини до іншого культурного середовища можна виокремити дві протилежні тенденції: прагнення до консервації, самоізоляції, що іноді проявляється у формі створення відособлених етнічних утворень, і прагнення до асиміляції – аж до втрати національної самоідентичності, розчинення в іншій культурі. Те й інше є порушенням нормальної соціально-психологічної адаптації людини у світі, який змінюється й неперервно ускладнюється.

Якщо визначати адаптацію українських іммігрантів за допомогою традиційних понять (інтеграція, асиміляція, сегрегація, маргіналізація, транснаціоналізм), то її можна охарактеризувати як позитивну (а саме у формі інтеграції, асиміляції та транснаціоналізму), оскільки українські іммігранти не вважаються проблемною категорією, не створюють гетто, «паралельних суспільств», відзначаються низькими показниками злочинності. Водночас відносна культурна близькість, релігійна спорідненість зближують українських мігрантів із місцевим населенням, але відсутність громадянства країн перебування і неврегульованість статусу залишає наших громадян у категорії «інших». Інтеграція у міграційному процесі є змінним, динамічним і багатовимірним показником, який неможливо описати в межах однієї статичної категорії.

Є очевидним, що у сучасному глобалізованому світі питання збереження національної ідентичності стало актуальним для всіх учасників міграційних процесів. Успішна інтеграція іммігранта в іноетнічне середовище підвищує ризик втрати національної ідентичності. У випадку України відсутність системної послідовної підтримки іммігрантів з боку держави частково

компенсується діяльністю недержавних організацій, ініціаторами створення яких є безпосередньо іммігранти. Особливу роль відіграє Церква (виконує не лише релігійні функції і гуртує не лише вірян). Саме довкола неї відбувається об'єднання українських іммігрантів (більш притаманно для середньої та старшої вікових категорій).

Перспективи подальших досліджень. Сучасні явища та проблеми, що тісно пов'язані з міграційними процесами, є досить складними і різноманітними. Серед них – діалог культур, еволюція національної (етнічної) ідентичності в умовах інтенсивної міжкультурної взаємодії і становлення транснаціональних ідентичностей, асиміляція та інтеграція як базові акультураційні стратегії. З огляду на це важливими видаються питання меж національної ідентичності, психологічних засад розмежування «Ми» та «Вони», динаміки міграційних процесів у сучасній Україні, толерантності та маргінальності міжкультурного діалогу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] Е. Батаева та О. Попова, «Социокультурный капитал вынужденных мигрантов: теория и проблема измерения», *Вісник Харківського нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи*, Вип. 39, с. 41–52, 2017.
- [2] М. М. Слюсаревський, *Психологія міграції: навч. посібник*. Кіровоград, Україна: ТОВ «Імекс ЛТД», 2013, 244 с.
- [3] Е. П. Белинская, *Этническая социализация подростка*. Воронеж, Россия: Изд-во НПО «Модек», 2000, 208 с.
- [4] Э. Гидденс, *Социология*. Москва, Россия: УРСС, 2005, 632 с.
- [5] А. Шевченко, «Социокультурная обусловленность ресоциализации дезадаптантов и девиантов в процессе общественных изменений», дис. д-ра наук. Ростов-на-Дону, 2004, 294 с.
- [6] Моніторинг міграційної ситуації та змін у сфері управління міграцією та кордонами. Березень 2019. *Підтримка управління міграцією та притулком в Україні*. [Електронний ресурс]. Доступно: https://dmsu.gov.ua/assets/files/migprocess/zvit_vypusk_20_19_03.pdf
- [7] Українці масово емігрують за кордон: міфи та реальність. *Obozrevatel*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://www.obozrevatel.com/ukr/my/life/ukraintsi-masovo-emigruyut-za-kordon-mifi-ta-realnist.htm>

- [8] Миграционные настроения в Украине (июнь 2017 г.). *REB GROUP*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://rb.com.ua/blog/migracionnye-nastroenija-v-ukraine-ijun-2017-g/>
- [9] Z. Smutchak and D. Romanjuk, «Migratory threats to national security of Ukraine: current challenges and ways of regulation», *Baltic Journal of Economic Studies*, Vol. 2, No. 3, p. 107–112, 2016. DOI: 10.30525/2256-0742/2016-2-3-107-112.
- [10] І. Марков, Готовність до міграції: чим відрізняється становище найманих українських працівників у ЄС та Росії? *День*. 01 лип. 2009. с. 1, 6. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://vcourse.ua/ua/analytics/gotovnost-k-migracii.html>
- [11] К. Новосад, «Соціальні ризики міжнародної трудової міграції з України», дис. канд. наук; Львівський нац. ун-т. Львів, 2018, 275 с.
- [12] В. В. Москаленко, *Психологія соціального впливу: навч. посібник*. Київ, Україна: Центр учбової літератури, 2007, 448 с.
- [13] А. Тоффлер, *Футурошок*. Санкт-Петербург, Россия: Лань, 1997, 464 с.

PERSONAL CHARACTERISTICS OF RESOCIALIZATION OF THE MIGRANT

Andrii Kambur,

Ph.D. in Sociology,

Associate Professor of the Department of

Pedagogy and Social Work,

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.

Chernivtsi, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-3751-7228>

a.kambur@chnu.edu.ua

Abstract. The author of the article aims to highlight individual peculiarities of the process of resocialization of the personality who takes part in migrational processes. It is emphasized that socio-cultural adaptation is being transformed into resocialization and can lead to assimilation of the new cultural attributes, new social roles and behavioral repertoire. And successful resocialization is only possible in terms of indirect social base of the individual and intensive interaction with the personnel of socialization. The accent is put on the fact that many Ukrainians feel identification crisis that is connected with the need of resocialization. The new social reality requires new radical accents, biography rewriting and developing such qualities as autonomy towards social institutions, tolerance to other forms and ways of life, the ability to choose and orient in a huge informational flood. The article shows that resocialization can

be investigated as one of the most complicated social processes, directed to overcoming desocialization of personality, i.e., when the personality retrieves qualities necessary for normal life in the society, acquiring of the new social roles and skills instead of the lost ones which were deformed or not formed, reorientation of social development of the personality by means of including it into the new positively oriented relations and types of activity. The most topical problem of the modern theory of migration is the complexity of social adaptation of the migrant as they encounter the necessity of resocialization in a new social context.

Keywords: resocialization of the personality; socialization; socio-cultural adaptation; migration; crisis; restructures environment; anomie.

ЛИЧНОСТНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ РЕСОЦИАЛИЗАЦИИ МИГРАНТОВ

Камбур Андрей Васильевич.

кандидат социологических наук, доцент,
доцент кафедры педагогики и социальной работы
Черновицкого национального университета
имени Юрия Федьковича.
Черновцы, Украина.

 <https://orcid.org/0000-0002-3751-7228>
a.kambur@chnu.edu.ua

Анотация. Целью статьи автор определил освещение индивидуальных особенностей процесса ресоциализации личности, участвующей в миграционных процессах. Отмечается, что социокультурная адаптация фактически трансформируется в ресоциализацию и способна привести к усвоению новых атрибутов культуры, новых социальных ролей и поведенческого репертуара, а условием успешной ресоциализации является наличие социальной базы, опосредованной для индивида значимыми другими, и интенсивное взаимодействие с персоналом социализации. Отмечается, что сегодня многие украинцы испытывают идентификационный кризис, который связан с потребностью ресоциализации. Новая социальная реальность требует радикально по-новому расставить акценты, переписать биографию и развить такие индивидуальные качества, как автономность по отношению к социальным институтам, толерантность к другим формам и стилям жизни, способность выбирать и ориентироваться в большом потоке информации. В статье показано, что ресоциализацию можно

рассматривать как один из самых сложных социальных процессов, направленный на преодоление десоциализации личности, т.е. направление на развитие личности путем включения ее в новые, положительно ориентированные межличностные отношения и виды деятельности. Наиболее актуальной из проблем современной теории миграции признана сложность социальной адаптации мигрантов, поскольку они сталкиваются с необходимостью ресоциализации в новом социальном контексте. Решение указанных задач по ресоциализации личности мигранта требует наличия социальной базы. Эта база должна быть опосредована для индивида значимыми другими и интенсивным взаимодействием с персоналом социализации. Следует отметить, что ресоциализация не предполагает согласованности с прошлым, она его перетолковывает, чтобы соответствовало настоящему. Таким образом, общество, заботясь о выравнивании возможностей индивидов в их социальной адаптации, вынуждено будет организовывать ресоциализационную деятельность различных институтов ресоциализации и обеспечивать их соответствующими кадрами и материальной базой.

Ключевые слова: ресоциализация личности; социализация; социокультурная адаптация; миграция; кризис; реструктуризированное пространство; аномия.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] E. Bataeva ta O. Popova, «Sociokul'turnyj kapital vynuždennyh migrantov: teoriya i problema izmereniya», Visnyk Kharkivskoho nats. un-tu imeni V. N. Karazina. Seriiia «Sotsiolohichni doslidzhennia suchasnoho suspilstva: metodolohiia, teoriia, metody, Vyp. 39, s. 41–52, 2017.
- [2] M. M. Sliusarevskyi, Psykholohiia mihratsii: navch. posibnyk. Kirovohrad, Ukraina: TOV «Imeks LTD», 2013, 244 s.
- [3] E. P. Belinskaya, Etnicheskaya socializaciya podroстка. Voronezh, Rossiya: Izd-vo NPO «Modek», 2000, 208 s.
- [4] Э. Гидденс, Социология. Москва, Россия: УРСС, 2005, 632 с.
- [5] А. Шевченко, «Социокультурная обусловленность ресоциализации дезадаптантов и девиантов в процессе общественных изменений», дис. д-ра наук. Ростов-на-Дону, 2004, 294 с.
- [6] Monitorynh mihratsiinoi sytuatsii ta zmin u sferi upravlinnia mihratsiieiu ta kordonamy. Berezen 2019. Pidtrymka upravlinnia mihratsiieiu ta prytytkom v Ukraini. [Elektronnyi resurs].

- Dostupno: https://dmsu.gov.ua/assets/files/migprocess/zvit_vypusk_2019_03.pdf
- [7] Ukraintsi masovo emihruyut za kordon: mify ta realnist. Obozrevatel. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <https://www.obozrevatel.com/ukr/my/life/ukraintsi-masovo-emigruyut-za-kordon-mifi-ta-realnist.htm>
- [8] Migracionnye nastroeniya v Ukraine (iyun' 2017 g.). REB GROUP. [Elektronnij resurs]. Dostupno: <https://rb.com.ua/blog/migracionnye-nastroeniya-v-ukraine-ijun-2017-g/>
- [9] Z. Smutchak and D. Romanjuk, «Migratory threats to national security of Ukraine: current challenges and ways of regulation», Baltic Journal of Economic Studies, Vol. 2, No. 3, p. 107–112, 2016. DOI: 10.30525/2256-0742/2016-2-3-107-112.
- [10] I. Markov, Hotovnist do mihratsii: chym vidrizniaetsia stanovyshe naimanykh ukrainskykh pratsivnykiv u YeS ta Rosii? Den. 01, lyp., 2009, s. 1, 6. [Elektronnyi resurs].
Dostupno: <http://vcourse.ua/ua/analytics/gotovnost-k-migracii.html>
- [11] K. Novosad, «Sotsialni ryzyky mizhnarodnoi trudovoi mihratsii z Ukrainy», dys. kand. nauk; Lvivskyi nats. un-t. Lviv, 2018, 275 s.
- [12] V. V. Moskalenko, Psykholohiia sotsialnoho vplyvu: navch. posibnyk. Kyiv, Ukraina: Tsentr uchbovoi literatury, 2007, 448 s.
- [13] A. Toffler, Futuroshok. Sankt-Peterburg, Rossiya: Lan', 1997, 464 s.

*Стаття надійшла до редакції
12 листопада 2021 року*